

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

250 років від дня народження Петра Прокоповича (1775–1850), бджоляра, винахідника рамкового вулика, фундатора першої в Європі школи пасічників

Народився 10 липня 1775 в с. Митченки на Чернігівщині. Освіту здобував у Києво-Могилянській академії (1786–94). Virізнявся неабиякими здібностями: вільно володів латинською, грецькою, знав кілька європейських мов. У 1794–98 перебував на військовій службі. У 1800 зробив перші кроки у бджільництві на власному хуторі неподалік с. Митченки. На основі проведених численних дослідів з вивчення бджіл, у 1803 розпочав писати твір «Записки про бджільництво». У 1814 винайшов рамковий (втулковий) вулик. Його конструкція з рухомими рамками та решіткою

для ізоляції маток відкрила нову еру в догляді за бджолами. Прокопович став першим у світі, хто зміг отримати чистий мед – без жодних домішок. І назвав свій вулик «втулковим» – через спеціальні дощечки (втулки), що дозволяли спостерігати за життям вулика і керувати ним.

У 1828 заснував першу в Європі школу бджільництва, яка впродовж 52 років (23 – за життя її фундатора) підготувала близько 1000 фахівців. Спершу вона містилася в рідному селі бджоляра, а з 1830 – на хуторі біля села Пальчики, купленому спеціально для цієї мети. У школі, крім бджільництва, П. Прокопович також навчав учнів основам ведення городництва, виноградарства, квітникарства й особливо наголошував важливість уміння вирощувати медоноси. Випускники школи поверталися додому після навчання не лише зі знаннями, а й з насінням медоносних рослин. Тому школу Прокоповича вважають одним із перших сільськогосподарських освітніх закладів в Україні, де було започатковано агрономічну освіту. Пасіка, що існувала при школі, була першою вітчизняною спеціалізованою дослідною лабораторією з бджільництва. Для проведення експериментів П. Прокопович виділив 1500 власних вуликів. У школі учні вивчали все, що стосувалося життя бджіл: медоносні рослини, продуктивність сімей, штучне розмноження, особливості поведінки цих комах, годівлю, хвороби та ін. У 1843 школу відвідав Тарас Шевченко. Під

час перебування він намалював начерк картини «На пасіці», на якій зобразив одного з майстрів Прокоповича разом з дочками.

Багатогранність таланту вченого підтверджують маловідомі його відкриття в інших галузях сільського господарства: виготовив безколісний плуг, хлібозбиральну машину, пристрій для плавання проти течії та ін. Педагогу був притаманний далекоглядний, філософський підхід до всіх сфер людського буття. Його бачення розвитку бджільництва ґрунтувалося не лише на практиці й дослідженнях, а й на глибоких морально-релігійних переконаннях. Саме ці засади лягли в основу навчання в його школі: працювати з бджолами – означає жити в гармонії з природою, поважати її ритми й закони.

Помер 3 квітня 1850. За 29 років по смерті бджоляра імперська влада знищила школу: разом зі зрубаними липами та зниклими пасіками загинули і його портрети. Тому немає впевненості, що на відомому портреті Прокоповича зображений саме він.

175 років від дня народження Сергія Подолинського (1850–1891), вченого-енциклопедиста, громадсько-політичного діяча

Один із найяскравіших представників української наукової і суспільно-політичної думки другої половини XIX ст. – Сергій Подолинський – народився 31 липня 1850 у селі Ярославці на Черкащині. За фахом лікар, із європейською освітою (Київ, Париж, Цюрих, Вроцлав), він вийшов далеко за межі традиційної медицини, заклавши основи інтердисциплінарного напрямку, що поєднував політекономію, енергетику, екологію та етику. У роботі «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880), яка була перекладена кількома європейськими мовами, Подолинський одним із перших у світовій науці спробував поєднати закони термодинаміки з соціальними процесами, сформулювавши енергетичне розуміння праці.

Він був автором першого в Україні фундаментального соціально-економічного дослідження «Ремесла і фабрики на Україні» (1880), що стало унікальним джерелом з історії промисловості та праці. Його ідеї знайшли відгук у європейських наукових колах, але водночас викликали опір серед російських народників, яких Подолинський різко критикував за ігнорування українського національного питання. Він був активним учасником українського визвольного руху, співредактором журналу «Громада» (разом із М. Драгомановим і М. Павликом), автором ідеї створення української соціал-демократичної партії. Його науково-громадська діяльність мала яскраво виражений національно-державницький

характер. Подолинський розглядав український народ як окрему етнокультурну спільноту зі своїм правом на політичну, соціальну та культурну автономію. Ідеї українського просвітництва та екологічного гуманізму він поєднав у цілісну філософсько-наукову концепцію, яка стала важливим інтелектуальним джерелом для формування вчення В. Вернадського про ноосферу.

Подолинський одним із перших в українській науковій думці запропонував екологічну й енергетичну інтерпретацію праці як освітньої й виховної цінності. Він обстоював ідею збереження народного досвіду, зв'язку людини з природою, формування світогляду через пізнання рідного краю, праці як основи освіти. С. Подолинський – одна з визначальних постатей становлення української модерної науки, політичної думки і національної ідеї, чия спадщина, попри недооціненість за життя, продовжує залишатися актуальною в контексті сучасних екологічних, енергетичних та гуманітарних викликів.

Особиста доля С. Подолинського склалася трагічно: зрада дружини, смерть від епідемічного менінгіту сина та доньки назавжди підірвали його здоров'я. У 32 роки прогресуючий параліч мозку перервав його блискучу діяльність як вченого та політичного діяча: психічна хвороба переслідувала його з 1881 до смерті 12 липня 1891 у віці 40 років. Весь науковий доробок С. Подолинського був створений до 31 року життя. Похований поряд з батьком на Аскольдовій могилі. У 1930-тих їхній прах перенесено на Звіринецьке кладовище.

125 років від дня народження Фреда Шонелла (Fred Schonell; 1900–1969), австралійського педагога

Народився 3 серпня 1900 в м. Перт (Західна Австралія) у вчительській родині. Навчався у Perth Modern School і педагогічному коледжі Клермонта, здобув ступінь бакалавра в Університеті Західної Австралії. Там само познайомився з Флоренс Вотерман, яка стала його дружиною і співавторкою науково-педагогічних видань і спільних досліджень. Молоде подружжя вирушило до Великої Британії, де Фред здобув диплом з педагогіки, а згодом – ступінь PhD у Лондонському університеті, захистивши дисертацію з проблем діагностики та корекції орфографічних труднощів у дітей.

Шонелл одним із перших почав говорити про те, що труднощі в читанні чи письмі – це не ознака лінощів або низького інтелекту, а комплексна проблема, яку можна і потрібно вирішувати через науково обґрунтовані педагогічні методи. У 1930–40-х у британських університетах він започаткував ре медальні (корекційні) освітні практики – дослідницько-навчальні центри, де працювали як з учителями, так і з дітьми, які мали складнощі з базовими навичками. У цій роботі він поєднував глибоке розуміння психології навчання

з чіткими методиками діагностики. Саме тоді він розробив низку тестів, що стали класичними, зокрема Schonell Graded Word Reading Test, який давав змогу визначити «читацький вік» дитини і став основою для індивідуального підходу. Його тести допомагали зрозуміти не «який клас» дитина закінчила, а «на якому рівні» вона реально читає й мислить.

Однак Шонелл не обмежувався дослідницькою роботою – він був ще й талановитим популяризатором. Разом із дружиною він створив знамениті серії читанок для початкової школи – «Happy Venture» / «Щаслива подорож» та «Wide Range Readers» / «Читанки широкого кола» – які стали базовими навчальними посібниками в початкових школах Сполученого Королівства. Тексти цих читанок були простими, живими, орієнтованими на інтереси дітей, з уважно дібраною лексикою й тематикою. В цьому була педагогічна філософія Шонелла: не нав'язувати знання, а наближати їх до дитини.

У 1950 Шонелл повернувся до Австралії, очоливши кафедру освіти в Університеті Квінсленду, а згодом став віце-канцлером цього вишу. Його адміністративна діяльність була такою ж інноваційною, як і педагогічна. За його ініціативи було відкрито нові освітні програми, посилено роль жінок у вищій освіті, впроваджено підтримку студентів із особливими потребами. Університет перетворився з провінційного закладу на сучасний дослідницький центр. У 1962 за ці досягнення Фред Шонелл був посвячений у лицарі.

Особливу увагу він приділяв

дітям із церебральним паралічем, аутизмом, труднощами мовлення. Разом із дружиною розробив програми, тести й рекомендації для вчителів, які працювали з такими дітьми.

Після його смерті 22 лютого 1969 в Університеті Квінсленду було засновано Fred and Eleanor Schonell Special Education Research Centre.

150 років від дня народження Олександра Коваленка (1875–1963), педагога, громадського та політичного діяча, дипломата

Народився 10 серпня 1875 в м. Ромни на Сумщині. Навчався в Роменській реальній школі, де виявив здібності до точних наук і вже з 14 років керував учнівським хором. Саме під час навчання вперше гостро відчув зневагу до української мови: один із викладачів обурився тим, що Коваленко розмовляє «на жаргоні», і заперечив саме існування української мови. Цей епізод глибоко вразив юнака і зміцнив його переконання, що освіта повинна плекати національну ідентичність і повагу до рідної мови. 1895 вступив до Харківського технологічного інституту, де долучився до української студентської «Громади», учасники якої прагнули не лише політичних змін, а й національного відродження через

Продовження на с. 38

Закінчення. Початок на с. 36 освіти. У 1896–97, перебуваючи в с. Соснівка Конотопського повіту, Коваленко разом із товаришем Сергієм Хвостовим стали одними з піонерів українського просвітництва на селі: організували бібліотеку для селян, проводили публічні лекції та читання творів Шевченка.

У червні 1905 О. Коваленко очолив повстання на броненосці «Потьомкін», ставши головою революційного комітету. В своїх спогадах він писав, що брав участь у повстанні як член Української революційної партії і вважав його не лише боротьбою проти самодержавства, а й за національне визволення українського народу. Після поразки повстання жив у Швейцарії та Франції, викладав математику в середній школі. У 1915–16 разом зі В. Степанківським видавав у Лозанні (Швейцарія) журнал «L'Ukraine».

1917 повернувся в Україну. Був директором департаменту морської освіти в Міністерстві морських справ УНР (1918). У 1919 видав підручник «Практична геометрія» для вищих початкових та молодших класів середніх шкіл. Книга побачила світ у видавництві «Українська школа» (Київ – Відень – Харків). Цей підручник, з 67 ілюстраціями, став одним із перших систематичних курсів геометрії українською мовою. У 1919–21 перебував на дипломатичній службі у Стамбулі та Парижі. У 1922 на запрошення Української господарської академії (УГА) в Подєбрадах (Чехословаччина) почав читати курси вищої математики, аналітичної геометрії, механіки. Був не лише професором, а й деканом

інженерного факультету (1923–25), заступником ректора УГА, а згодом – професором Українського технічно-господарського інституту в Празі. У 1920–30 видав низку ґрунтовних підручників українською мовою: «Курс диференціального рахунку» (1924), «Курс аналітичної геометрії в просторі» (1925), «Теоретична механіка» (1926), «Курс прикладної механіки» (1927), «Основи вищої математики» (1936). Ці видання стали унікальним внеском у формування української наукової термінології та розвиток технічної освіти. У 1945 виїхав до Німеччини, а потім до Швейцарії, де й жив до смерті 18 жовтня 1963.

Згадуючи про О. Коваленка український громадсько-політичний діяч, журналіст і дипломат. Михайло Єремів (1889–1975) писав: «Народжений в епоху «не було, не і не може бути», О.М. Коваленко був сучасником, а часто і приятелем тих Старицьких, Косачів, Тобілевичів, Чикаленків, Русових, Міхновських та нечислених інших, які перші підняли голову після валуєвського лихоліття і, твердо стоячи на народньому ґрунті, без жадних імпортованих теорій, творили на поверхні тонку, майже непомітну плівку української інтелігенції, уможлиблюючи цією муравлиною, невдячною та часто небезпечною працею будучий атомовий вибух української революції 1917 р. А вдалось це їм тільки тому, що вони не були теоретиками, а практиками, для яких мова, історія, література, музика і побут виходили безпосередньо з народу і, систематизовані в світлі модерної науки, знов повертались до нього».

Унепростий сучасний період української історії – спротив російській агресії, а отже утвердження національної ідентичності й цінностей ментальної структури українців, появи нових цілей і сподівань внаслідок подолання неможливих розчарувань і прийняття дійсності – поява п'яти томника Василя Кременя є не просто своєчасною, а – смислоутворювальною подією.

Василь Кремень – одне з імен в історії незалежної України, за яким постає особистість, справді відома не лише співгромадянам, а й далеко за межами країни. Ім'я, що не потребує пояснень і додавання переліку посад, титулів, звань...

Багатотомник представляє разом 296 праць автора, за якими читач глибше пізнає не лише епоху, а й одного з її незрівнянних національних лідерів.

Закономірною є композиція багатотомника – представлення праць за роками й історичними періодами, пов'язаними провідними філософсько-освітніми ідеями й етапами розвитку вітчизняної освіти й науки протягом діяльності Василя Кременя як вченого й державного діяча.

Том 1: 1997–2002 рр. – від обрання президентом НАПН України й виголошення ідей людиноцентризму в освіті на загальних зборах НАПН України 1997 року – до ухвалення Національної доктрини розвитку освіти України та затвердження її Указом Президента України від 17 квітня 2002 року й початку реального втілення її настанов в освіту.

Том 2: 2003–2005 рр. – від методологічних засад модернізації освітньої галузі на всіх рівнях, зокрема вищої освіти – до доленосних рішень Міністра освіти і науки України, пов'язаних із жеребом Майдану 2004-го року та посутнього забезпечення доєднання до Болонського процесу через підписання Болонської декларації 19 травня 2005 року.

Том 3: 2006–2010 рр. – період занурення у наукову діяльність, написання доленосних монографій «Філософія національної

ідеї: Людина. Освіта. Соціум» (2007), «Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору» (2009) – до виступу на парламентських слуханнях у Верховній Раді 9 червня 2010 р., що відстоював 12-річну загальну освіту для України на шляху до європейського майбутнього.

Том 4: 2011–2016 рр. – час інтенсивного розроблення філософсько-освітнього підґрунтя подальшого розвитку освітньої галузі, зокрема інформатизації і дистанційної освіти, інноваційності як основи світобачення сучасної людини, освіти дорослих, синергетичного підходу в освіті, формування людського капіталу як основи розвитку суспільства.

Том 5: 2017–2024 рр. – сучасний період поглиблення проблематики націєтворення, стратегічних напрямів розвитку освітніх наук за умов дистанційної освіти, психологічної і педагогічної підтримки громадян України у ситуації повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зокрема освітньої спільноти, розвитку тісної взаємодії з європейськими науково-освітніми партнерами.

Перевагою видання є його стиль – подання невеликих за обсягом і зрозумілих за способом висловлення широкому колу читачів літературних форм, що забезпечують неперевершену парадигму спілкування. Це – філософські есе, що містять не лише наукові тези автора, а й докладний виклад застосування їх у науково-освітній і практичній педагогічній діяльності; доповіді, адресовані як провідним вченим – членам наукових академій, так і широкому загалу наукової спільноти; виступи, що прозвучали для управлінських кіл нашої держави й учасників масштабних світових форумів; інтерв'ю – найдемократичніша форма, що містить і висловлення державницьких поглядів, і задушевні одкровення, так само знакові як і цікаві для широкого загалу.

П'ятикнижжя «Освіта: ідеї, роздуми, досвід» систематизує і виструнчує проблематику й